

L'individu i la comunitat: maneres de pensar la pertinença.

Manuel CRUZ

Catedràtic de Filosofia a la Universitat de Barcelona

L'expresident uruguaià Julio Maria Sanguinetti constata amb sorpresa que ens ha tocat viure un segle en què es corre tan de pressa i es pensa tan lentament. Probablement no es pensa més a poc a poc que en altres èpoques, però els canvis en tots els àmbits semblen produir-se a tanta velocitat que la sensació que acaba per penetrar en la consciència col·lectiva és la que mai no aconseguim atrapar el nostre objecte i que, quan per fi l'anem a pensar, en realitat ha esdevingut una altra cosa. Aquesta labilitat persistent ja no admet la mera constatació, més o menys estetitzant, entre altres raons perquè ens hi juguem massa en aquest fracàs sistemàtic de la nostra comprensió. Tal vegada estaríem acceptant una derrota greu de l'esperit si ens acontentéssim a repetir, sense més ni més, com si el temps pogués transcórrer debades, que no sabem el que ens passa i és això el que ens passa.

Hom subratlla això perquè, en el fons, una de les pitjors conseqüències d'insistir massa en les nostres perplexitats i estupors seria que ens deixés abandonats en una ubicació impossible i paralitzant, a mig camí entre la consciència adolorida i impotent davant un món nou que ens amenaça amb el fet d'esclafar-nos, i la nostàlgia irremeiable de les velles certeses perdudes. Encara ens són permeses, però, algunes afirmacions. Sense anar més lluny, aquella que afirma que una de les més grans amenaces per a les societats occidentals desenvolupades, al mateix temps que un dels trets més característics del nostre temps, ve donada pel que podríem anomenar "concepció apolítica de la democràcia". I encara que no és fàcil trobar autors que d'una faigó explícita defensin una tal concepció, no costa gens localitzar a aquells que assumeixen tesis que, al cap i a la fi, van a parar al mateix lloc.

Tal vegada un bon exemple de l'esmentada concepció vindria representat pel discurs nacionalista, satanitzat amb tanta freqüència en els temps com l'origen de tots els nostres mals. El pitjor nacionalisme, val a dir, aquell que intenta acabar amb qualsevol debat sobre la millor manera d'organitzar la vida en comú, substituint-la per un essencialisme identitari que no accepta altre vincle de l'individu amb el grup que el de l'adhesió emotiva i incondicional –no ha desplaçat la política:

simplement ha ocupat el lloc que aquesta ha deixat vacant. Fins i tot aquest nacionalisme no és causa sinó efecte. Després n'hi ha un altre: aquell que, tot fugint de perills com l'ètnicisme més o menys tel·lúric (l'ètnicisme es deixa veure la cua en formulacions com "som un poble, som un territori"), intenta tematitzar la pertinença a una comunitat com a mecanisme constituent de l'individu en la societat. La qual cosa vol dir entendre aquest mecanisme com un instrument, tan vàlid com necessari, de la socialització. Se'n dóna molt d'aquesta cosa, sens dubte. La qüestió és, però, si una constatació d'aquesta mena -d'ordre socioantropològic- pot substituir el discurs polític. O, des d'una altra perspectiva, què cal fer perquè d'una major solidesa o antiguitat en els vincles històrics, culturals, lingüístics... no se'n derivi una jerarquia entre els individus. Perquè no doni lloc, en definitiva, a cap forma, per velada que sigui, d'exclusió.

Però la democràcia no és la comunitat dels idèntics: la democràcia és, més aviat, com deia Giacomo Marramao tot evocant Bataille, "la comunitat d'aquells que no tenen comunitat"; l'espai públic compartit on les diferències són possibles, on la igualtat és la formalitat necessària per tal que l'heterogeneïtat emergeixi. En conseqüència, no es tractaria tant de negar la pertinença com d'edificar-la sobre noves bases. La qual cosa equival a proposar que la identitat es construeixi d'una altra manera. Òbviament, si plantegem la identitat en la clau complexa -heterogènia i multiforme- a la qual ens mena el món d'avui, la pretensió de prioritzar els vincles més particulars, específics, locals, va perdent consistència. Sembla evident que si a alguna pertinença estem abocats és a una pertinença cada cop més abstracta, universal, i que en tot cas serà sobre aquesta base sobre la qual hauran d'establir-se uns vincles fraternals, renovats, solidaris, etc.

Malgrat tot, això encara està sense fer, i està sense fer en el món real. La qual cosa significa, per començar, que cal explicitar la proposta política, el model de societat i de convivència que hom defensa i al qual hom aspira. El recordatori -convé destacar-ho- assenjala en una doble direcció. Perquè de la mateixa manera que convé arrossegar una part considerable de discursos nacionalistes cap al territori de la política (i que sigui aquí on expliquin com i de quina manera proposen defensar els interessos comuns d'aquells que ocupen un territori), a la inversa també s'ha d'evitar la fugida de la política per part d'aquells que estan més obligats a defensar-la. Això últim sembla que ho volen fer els qui estan de vegades disposats a les aliances més increïbles amb la finalitat de frenar els suposats perills del nacionalisme. No es tracta de discutir la legitimitat de les aliances, sinó únicament la d'aquelles que es plantegen sense un contingut polític clar. I és que en aitals casos hom corre el

perill seriós de donar la raó a aquells que sostenen que sempre es parla d'algun nacionalisme amb l'única diferència que aquells que disposen d'un Estat des de fa temps acaben fent ús d'una mena de nacionalisme invisible.

Aquell que està convençut de la necessitat de combatre el nacionalisme, no té més remei que enfrontar-lo amb la política. Dit amb altres paraules: el no nacionalisme (i ja no diguem l'antinacionalisme) mai no pot ser espontani, natural, obvi. Prepolític, en definitiva. Perquè aleshores sí que tenim tot el dret del món a sospitar que allò que en realitat aquest presumpte no nacionalisme està ocultant és un nacionalisme que es desconeix a sí mateix. Incapaç de reconèixer-se en la seva pròpia condició si és que no és un nacionalisme que s'avergonyeix de sí mateix.

Allò que sembla evidentment indiscutible és que difícilment podran entaular aquesta batalla aquells qui assumeixen premisses com aquelles segons les quals s'han acabat les diferències entre dretes i esquerres o tòpics similars del pensament conservador, últimament redescoberts per un o altre socialdemòcrata convers. Entre altres raons perquè precisament aquesta renúncia ha estat una de les causes que amb més eficàcia ha contribuït a l'auge actual d'aquells que argumenten que – justament perquè han caducat les certeses heretades –únicament ens resta l'agradable aixopluc de les velles pàtries, constituïdes a l'escalf d'una llengua, una ètnia o una religió ancestrals.

Ara bé, no n'hi ha prou amb la sola i pura reivindicació d'allò polític. És necessària, naturalment, però insuficient. Es requereix especificar, endemés, les noves formes que la imprescindible carnadura política d'allò social ha d'adoptar. Introduïm aquesta metafòrica expressió perquè seria greu que les anteriors reserves sobre determinades propostes B –d'inspiració fonamentalment comunitarista– fessin possible arribar a entendre una contraposició tan rígida com excloent entre una concepció càlida i una concepció freda de la qüestió, caracteritzades pel seu èmfasi en la dimensió emotiva o racional respectivament. Tal vegada sigui cert que propostes com aquella del "gèlid patriotisme constitucional" de Habermas (segons l'expressió de Javier Pradera) difícilment poden funcionar com un model atractiu capaç de concitar al seu voltant amplis consensos col·lectius. Però no ho és menys que la qüestió de la cohesió social s'ha convertit en una qüestió primordial per a unes societats com les nostres, amenaçades per diverses formes de desagregació, exclusió i marginalitat.

Aquest vincle cordial que els individus han de mantenir amb la comunitat en què viuen ha de trobar les seves formes específiques d'articulació amb un projecte susceptible de ser debatut a la plaça pública. Al cap i a la fi, allò que ens caracteritza no és que estiguem mancats d'emocions, sinó que siguem capaços de quiratar-les. L'universal no constitueix una condemna, sinó un horitzó clarificador. Que ens permeti de comprovar, per exemple, que la relació sentimental que mantenim amb allò més pròxim, la mantenim així mateix i amb un fonament idèntic (o amb la seva absència) amb quasi tots els individus, onsevulla que estiguin. Sense aquest correctiu, l'amor a allò propi acaba desembocant en exclusió i odi a l'aliè. En pocs àmbits com aquest es fa necessària amb tanta urgència una pedagogia dels sentiments, una educació que ens serveixi per a marcar distància pel que fa a tanta pressuposada evidència. Perquè si alguna cosa tenen en comú el fanàtic i el dogmàtic, no és tant la intensitat de les seves actituds com la immediatesa de les seves vivències, el caràcter obvi, donat, inqüestionable de tot allò que senten i creuen. No són dolents: simplement ho tenen tot massa clar. És això el que els fa temibles.

Publicat al text col·lectiu: L'Individu davant el Tercer Mil·lenni. La Busca ed.,
Barcelona, 2002; pp. 9 a 15. Traducció de Lluís Alegret